

Sobre el realisme

Article publicat al diari *Tele/eXprés* (17 de març de 1976)

Ignasi Ubac

Caracteritzat a l'interior del nostre determinat context políticocultural, el debat sobre el realisme ha donat proves que encara pot proporcionar materials per discutir la validesa de certes pràctiques. Ens trobem, doncs, davant un confusionisme evident a l'hora d'acollir sota aquesta denominació posicions literàries que toquen el tema d'alguna manera. L'apropiació que la ideologia dominant ha fet d'aquest terme, en tant que concepció del món i referent teòric des del qual treballar una pràctica específica, ens obliga a assenyalar certs aspectes que poden contribuir a desvetllar aquesta vehiculació ideològica que el realisme proposa.

Per a aquesta tasca creiem necessària i que suposa abordar la qüestió, des d'una panoràmica divergent de la que sempre ha estat donada, considerem òbvia una presa de posició política des de la qual efectuar aquesta clarificació. Si no fos així, pensem que tot l'esforç es veuria enterbolit per un eclecticisme massa superficial i gens productiu. Per això, ha d'entendre's que les notes que aquí oferim pretenen incidir en el camp de la teoria marxista com a elements crítics per a la configuració d'una determinada pràctica específica de la literatura. D'aquesta manera, hem cregut adient reprendre alguns aspectes del famós debat sobre l'expressionisme entre el dramaturg alemany Bertolt Brecht i el filòsof hongarès Georg Lukács, com a catalitzador -malgrat el marge de generalització amb què ens referim a l'esmentat debat- d'una polèmica que, inclosa dins la perspectiva que apuntàvem anteriorment, presenta unes diferències bàsiques pel que fa a l'estratègia política i a la valoració pràctica artística dins l'entorn polític-social en què s'inscriuen.

El debat entre Brecht i Lukács, pel que fa al seu contingut específic, passa -com indica Guy Scarpetta, al seu article «La escena rouge» (Promesse 28)- «per conceptes 8forma i contingut, reflex, realisme) que, per no ésser científics, bloquegen la posició de Brecht, el condueixen de vegades únicament a «capgirar» la problemàtica lukacsiana (la defensa del treball formal, per exemple, que es troba dipositada en el compte de les tesis «realistes» -però caldria també relacionar això amb les determinacions politico-ideològiques específiques de l'època en què Brecht escriu amb el replegament estètic dels marxistes sobre les tesis del «realisme socialista». És a dir que, segons aquest plantejament de Scarpetta, les opcions brechtianes es presentin com a més transformadores i, en definitiva, més revolucionàries en tant que:

1. Que la teoria brechtiana del «realisme» no cau mai en la ideologia mecanicista del reflex, de manera que es produís un «naturalisme».
2. Que Brecht sap alliberar, contra Lukács, la repercussió formal de la lluita de classes, en la instància relativament autònoma de les pràctiques significants, cosa impossible de pensar segons l'esquema lògic de l'expressió pura i simple: «Per a un militant com Lukács, escriu Brecht, és donar proves d'una insípidesa de la Història el fet d'expulsar gairebé totalment de la història de la literatura la lluita de classes ...

Hi ha en el seu interior altres coses que continuïtats i relax, hi ha la lluita».

Des del nostre nivell teòric, l'actitud brechtiana -tot i tenint en compte les limitacions del dramaturg (i de l'època) en altres ciències- se'ns mostra com enormement dialèctica front el dogmatisme de Lukács, amb arguments tan demagògics com titlla de «formalista» qualsevol tipus d'avantguarda. La concepció de «realisme» que, exemplificant una normativa des de Balzac i Tolstoi, rebutjaria -per heterodoxes!- les trajectòries narratives de Flaubert i Zola i faria que Lukács preferís el realista Xoljov (novel·la momotrètica privilegiada en els primers anys de l'era Stalin) front a la «decadència» de Joyce, Kafka, Dos Passos i Brecht, ens posa en evidència la manca d'articulació entre teoria i pràctica, en un determinat debat on el que és en joc és la manera de transformar la realitat des de l'especificitat de la pràctica.

Les crítiques que un altre filòsof marxista, Ernst Bloch, prenent partit des de Brecht, adreçaria a Lukács, comparant els paral·lelismes de l'esquema ortodox amb els arguments hitlerians en matèria d'estètica, servien de presa d'atenció i, en certa mida, de clausura d'aquesta polèmica. El debat Brecht-Lukács seguiria però obert fins al reconeixement per part del filòsof d'«algunes» aportacions del dramaturg... a la mort d'aquest. Les implicacions de l'encontre entre aquestes dues actituds romanen tanmateix presents fins el moment actual, en què les recuperacions culturals i els aprofitaments per part de la ideologia dominant passen per assimilar els plantejaments realistes amb els mateixos termes que, quaranta anys enrere, Brecht criticava.